

Πηγή:

Ζ. Παπαδημητρου, Από το μύθο της “φυλής” στη βαρβαρότητα του ρατσισμού, Τετράδα πολιτικής και αλόγου, έρευνας και κριτικής, τ.36-37, Αθήνα 1995, σελ.33-38

Από κοινωνιολογική άποψη ο πλέον εμπειριστατωμένος είναι ο ορισμός του Etienne Balibar. Ο ρατσισμός, κατά τον Balibar, αρθρώνεται γύρω από τα στίγματα της ετερότητας, όπως το χρώμα του δέρματος, η εθνικότητα, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις κλπ. και εγγράφεται σε πρακτικές βίας, περιφρόνησης, αδιαλλαξίας, ευτελισμού και εκμετάλλευσης, καθώς και σε λόγους και αναπαραστάσεις που συνιστούν κυρίως διανοητική επεξεργασία φαντασιώσεων προφύλαξης ή διάκρισης, όπως η αναγκαιότητα κάθαρσης του κοινωνικού σώματος από ξένα και επικίνδυνα στοιχεία, η διαφύλαξη της ταυτότητας του «εμείς» από πρόσμειξη κλπ.²³.

Όσον αφορά στις εκφάνσεις του ρατσισμού, ο Pierre-Andre Taguieff διακρίνει τρία διαφορετικά είδη ρατσισμού α) τον ιδεολογικό ρατσισμό (πίστη στα θεωρητικά προτάγματα και τις κοινωνικές προεκτάσεις το δόγματος της φυλετικής ανισότητας), β) το ρατσισμό της προκατάληψης (αρνητική και μεροληπτική στάση απέναντι σε μία κοινωνική ομάδα ή στα άτομα που την απαρτίζουν) και γ) το ρατσισμό της συμπεριφοράς (πρακτική των διακρίσεων, των διωγμών και της εξολόθρευσης)²⁴. Αναφερόμενη περισσότερο στους φορείς της ρατσιστικής συμπεριφοράς καθώς στον τρόπο με τον οποίο αυτή εκφράζεται, η Colette Guillaumin και κάνει διάκριση ανάμεσα στο ρατσισμό ως α)πρακτική συμπεριφορά που διαχέεται παντού και καθημερινά στις ανθρώπινες σχέσεις, με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο, όπως π.χ. η ξενοφοβία, η εχθρότητα, η επιθετικότητα, ο αποκλεισμός και η εξολόθρευση, β) πολιτική άποψη, που εμφοχωρεί στον πολιτικό λόγο καθώς και στα προγράμματα ρατσιστικών, σεξιστικών και εχθρικών προς τις εθνικές μειονότητες πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων και γ) νομική δομή του κράτους, όπως π.χ. στην περίπτωση της ναζιστικής Γερμανίας και της Νότιας Αφρικής (άπαρτχάιντ)²⁵.

Ο ρατσισμός από εποχή σε εποχή, ανάλογα με τις μεταλλαγές της ιστορικής συγκυρίας και τους σκοπούς που καλείται εκάστοτε να υπηρετήσει. Πρόκειται δηλαδή για μία δυναμική, εσωτερικά αντιφατική και εκτεθειμένη σε διαρκείς αλλαγές κοινωνική διαδικασία. Με την έννοια αυτή δεν υπάρχει ένας αμετάλλαχτος αλλά πολλοί, μεταξύ τους διαφορετικοί ρατσισμοί, οι οποίοι δεν συνδέονται κάθε φορά μ' έναν ιστορικό ιδιαίτερο καθώς και ιδιόμορφο τρόπο με τις κοινωνίες, μέσα στις οποίες εμφανίζονται.

Αν και στην εμφάνιση ρατσιστικού πνεύματος συμφύρονται διάφορες ψυχολογικές, πνευματικές, οικονομικές, κοινωνικές κλπ. παράμετροι ο ίδιος ο ρατσισμός δεν

Ν κολάου, Γ.:

Πολυπολιτισμική εκπαίδευση στο Ελληνικό Σχολείο. Παδαγωγική και διδακτική προσέγγιση της δράσης των εκπαιδευτικών με στόχο την ομαλή ένταξη των Μαθητών με Πολιτισμικές Διαφορότητες. Διδασκόμενη Διδασκόμενη, 1999. Σελ 69

Από κοινωνιολογική άποψη, ο πιο εμπειριστατωμένος είναι ο ορισμός του Etienne Balibar. Ο ρατσισμός, κατά του Balibar, αρθρώνεται γύρω από τα στίγματα της ετερότητας, όπως το χρώμα του δέρματος, η εθνικότητα, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις κλπ. και εγγράφεται σε πρακτικές βίας, περιφρόνησης, αδιαλλαξίας, ευτελισμού και εκμετάλλευσης, καθώς και σε λόγους και αναπαραστάσεις που συνιστούν κυρίως διανοητική επεξεργασία φαντασιώσεων προφύλαξης ή διάκρισης, όπως π.χ. η αναγκαιότητα κάθαρσης του κοινωνικού σώματος από ξένα και επικίνδυνα στοιχεία, η διαφύλαξη της ταυτότητας του «εμείς» από κάθε πρόσμειξη κλπ.¹¹⁴

Όσον αφορά τώρα τις εκφάνσεις του ρατσισμού, ο Pierre-Andre Taguieff διακρίνει τρία διαφορετικά είδη ρατσισμού και συγκεκριμένα: α) τον ιδεολογικό ρατσισμό (πίστη στα θεωρητικά προτάγματα και τις κοινωνικές προεκτάσεις του δόγματος της φυλετικής καθαρότητας) β) το ρατσισμό της προκατάληψης (αρνητική και μεροληπτική στάση απέναντι σε μία κοινωνική ομάδα ή στα άτομα που την απαρτίζουν) και γ) το ρατσισμό της συμπεριφοράς (πρακτική των διακρίσεων των διωγμών και της εξολόθρευσης)¹¹⁵. Αναφερόμενη περισσότερο στους φορείς της ρατσιστικής συμπεριφοράς και στον τρόπο με τον οποίο αυτή εκφράζεται, η Colette Guillaumin, κάνει διάκριση ανάμεσα στο ρατσισμό ως α) πρακτική συμπεριφορά που διαχέεται παντού και καθημερινά στις ανθρώπινες σχέσεις, με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο, όπως π.χ. η ξενοφοβία, η εχθρότητα, η επιθετικότητα, ο αποκλεισμός και η εξολόθρευση, β) η πολιτική άποψη, που εμφοχωρεί στον πολιτικό λόγο, καθώς και στα προγράμματα ρατσιστικών, σεξιστικών και εχθρικών προς τις εθνικές μειονότητες πολιτικών κομμάτων και οργανώσεων και γ) νομική δομή του κράτους, όπως π.χ. στην περίπτωση της ναζιστικής Γερμανίας και της Ν. Αφρικής (apartheid)¹¹⁶.

Ο ρατσισμός από εποχή σε εποχή, ανάλογα με τις μεταλλαγές της ιστορικής συγκυρίας και τους σκοπούς που καλείται εκάστοτε να υπηρετήσει. Πρόκειται δηλαδή για μία δυναμική, εσωτερικά αντιφατική και εκτεθειμένη σε διαρκείς αλλαγές κοινωνική διαδικασία. Με την έννοια αυτή δεν υπάρχει ένας αμετάλλαχτος αλλά πολλοί, μεταξύ τους διαφορετικοί ρατσισμοί, οι οποίοι δεν συνδέονται κάθε φορά μ' έναν ιστορικό ιδιαίτερο καθώς και ιδιόμορφο τρόπο με τις κοινωνίες, μέσα στις οποίες εμφανίζονται.

Αν και στην εμφάνιση ρατσιστικού πνεύματος συμφύρονται διάφορες ψυχολογικές, πνευματικές, οικονομικές, κοινωνικές κλπ. παράμετροι ο ίδιος ο ρατσισμός δεν

αποτελεί αυστηρά προσωπικό βίωμα αλλά ούτε και οικουμενική στάση. Εμφανίζεται πάντα κάτω από ορισμένες ιστορικές προϋποθέσεις και στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνίας.

Αν και εμπεριέχει πάντα το στοιχείο της προκατάληψης, ο ρατσισμός δεν είναι απλή προκατάληψη, όπως και κάθε προκατάληψη δεν είναι τα ρατσισμός. Αξίζει να σημειωθεί ότι η σχέση μεταξύ προκατάληψης και διάκρισης δεν είναι πάντα μονόδρομα αιτιακή. Η προκατάληψη με άλλα λόγια δεν οδηγεί π.χ. αναπόφευκτα στη χρήση βίας σε βάρος κοινωνικών μειονοτήτων ή ατόμων, όπως και η χρήση ρατσιστικής βίας δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την ύπαρξη κάποιας προκατάληψης και πολύ λιγότερο την ύπαρξη ρατσιστικής κοσμοαντίληψης²⁹. Ο ρατσιστής δεν είναι λοιπόν απαραίτητο να γνωρίζει τις θεωρητικές απόψεις του Γκομπινώ ή να έχει διαβάσει το βιβλίο «Mein Kampf» (Ο Αγώνας μου) του Χίτλερ για να απορρίπτει τον ιθαγενή, τον Εβραίο ή το μετανάστη³⁰.

Ενόψει της συνθετότητας του ρατσιστικού φαινομένου, είναι λοιπόν απαραίτητο η κάθε περίπτωση ρατσισμού, να εξετάζεται σε συσχετισμό με τα ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα της στιγμής που εμφανίζεται, για να αποφεύγονται ανεπίτρεπτες γενικεύσεις, που εμποδίζουν σε τελευταία ανάλυση τη σωστή αποτελεσματική αντιμετώπιση του ρατσισμού. Αν π.χ. κάθε έκφραση ξеноφοβίας, εχθρότητας ή δυσανεξίας ερμηνεύεται ως ρατσισμός, τότε ο κίνδυνος «από τα πολλά να μην ιδούμε το δάσος» είναι μεγάλος. Στην ανάλυση του σημερινού ρατσισμού στις ευρωπαϊκές κοινωνίες θα πρέπει να αποφευχθεί τόσο ένας υπερβολικά στενός όσο και ένας υπερβολικά ευρύς ορισμός του ρατσισμού. Στην περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος, αναλύοντας το ρατσισμό, να περιοριστεί αυθαίρετα ο αριθμός των σχετικών φαινομένων, στη δεύτερη, να αποδυναμωθεί το φαινόμενο που πρέπει να αναλυθεί, καθώς η υπερβολική γενίκευση του όρου οδηγεί αναπόφευκτα στη μείωση της εμβέλειας της ανάλυσης και συνακόλουθα στην υποβάθμιση των αποτελεσμάτων.

23. Etienne Balibar/Immanuel Wallerstein, ό.π., σελ 30.

24. Βλ. Pierre-Andre Taguieff, Die ideologischen Metamorphosen des Rassismus und die Krise des Antirassismus, στο: Uli Bielefeld, ό.π., σελ. 222.

25.Βλ. Colotte Guillaumin, ό.π., σελ.168.

26. Βλ. Stuart Hall, Race, Articulationn and Societies Structured in Dominance, στο :UNESCO (E.d), Sociological Theories: Race and Colonialism, UNESCO, Paris 1980, σελ. 342, Etienne Balibar, ό.π., σελ. 64 και Leon Poliakov et al., ό.π., σελ. 43.

27. Βλ. Colette Guillaumin, ό.π., σελ.161.

αποτελεί αυστηρά προσωπικό βίωμα αλλά ούτε και οικουμενική στάση. Εμφανίζεται πάντα κάτω από ορισμένες ιστορικές προϋποθέσεις και στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Δεν έχει δηλαδή το χαρακτήρα τυχαίου γεγονότος, χωρίς όμως και εντάσσεται στο σχήμα της καθορισμένης και αναπόφευκτης πορείας.¹¹⁷

Αν και εμπεριέχει πάντα το στοιχείο της προκατάληψης, ο ρατσισμός δεν είναι απλή προκατάληψη, όπως και κάθε προκατάληψη δεν είναι τα ρατσισμός. Αξίζει να σημειωθεί ότι η σχέση μεταξύ προκατάληψης και διάκρισης δεν είναι πάντα μονόδρομα αιτιακή. Η προκατάληψη με άλλα λόγια δεν οδηγεί π.χ. αναπόφευκτα στη χρήση βίας σε βάρος κοινωνικών μειονοτήτων ή ατόμων, όπως και η χρήση ρατσιστικής βίας δεν προϋποθέτει αναγκαστικά την ύπαρξη κάποιας προκατάληψης και πολύ λιγότερο την ύπαρξη ρατσιστικής κοσμοαντίληψης. Ο ρατσιστής δεν είναι λοιπόν απαραίτητο να γνωρίζει τις θεωρητικές απόψεις του Γκομπινώ ή να έχει διαβάσει το βιβλίο «Mein Kampf» (Ο Αγώνας μου) του Χίτλερ για να απορρίπτει τον ιθαγενή, τον Εβραίο ή το μετανάστη¹¹⁸.

Είναι τόσο σύνθετο το ρατσιστικό φαινόμενο, που μας υποχρεώνει κάθε φορά να το εξετάζουμε σε κάθε συσχετισμό με τα ιστορικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα της στιγμής που εμφανίζεται, για να αποφεύγουμε έτσι τις αναπότρεπτες γενικεύσεις, που εμποδίζουν τελικά τη σωστή και αποτελεσματική αντιμετώπισή του¹¹⁷. Στην ανάλυση του σημερινού ρατσισμού στις ευρωπαϊκές κοινωνίες θα πρέπει να αποφευχθεί τόσο ένας υπερβολικά στενός, όσο και ένας υπερβολικά ευρύς ορισμός του. Στην περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος, αναλύοντας το ρατσισμό, να περιοριστεί αυθαίρετα ο αριθμός των σχετικών φαινομένων, στη δεύτερη, να αποδυναμωθεί το φαινόμενο που πρέπει να αναλυθεί, καθώς η υπερβολική γενίκευση του όρου οδηγεί αναπόφευκτα στη μείωση της εμβέλειας της ανάλυσης και συνακόλουθα στην υποβάθμιση των αποτελεσμάτων.

114. E. Balibar, I. Wallerstein, Φυλή, Έθνος, Τάξη. Οι διαφορούμενες ταυτότητες, εκδ. Ο Πολίτης, αθήνα, 1991, σελ. 30.

115. Βλ. P.-A. Taguieff, Die ideologischen Metamorphosen des Rassismus und die Krise des Antirassismus, στο: Uli Bielefeld, (Hg.), Das Eigene und das Fremde, Neuer Rassismus in der Alten Welt?, Junius Verlag, Hamburg 1991, ό.π., σελ. 222.

116. Βλ.C. Guillaumin, Rasse. Das Wort und die Voltestung, in Uli Bilefeld (Hg), ό.π, σελ 168.

117. ό.π., σελ.161.

118. Z. Παπαδημητρίου, Από το μύθο της "φυλής" στη

28. Βλ. σχετικά Θάνος Λίποβατς, Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1990, σελ 235.

βαρβαρότητα του ρατσισμού, Τετράδια πολιτικού διαλόγου, έρευνας και κριτικής, τ.36-37, Αθήνα 1995, σελ.33-38.

29. Βλ. σχετικά Robert Miles, ό.π., σελ. 108 κ.ε.

30. Βλ Albert Memmi, ό.π., σελ. 39.